

B

ibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771–1847) pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W 165. rocznicę śmierci. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, 19–20 listopada 2012 r., red. nauk. Maria Cubrzyńska-Leonarczyk, współ. Halina Mieczkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, ss. 322. ISBN 978-83-235-1969-0

Tekst jest opublikowany na zasadach niewyłącznej licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa-Bez utworów zależnych 3.0 Polska (CC BY-ND 3.0 PL).

W 2015 r. Uniwersytet Warszawski w serii „Prace Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie” opublikował książkę *Bibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771–1847) pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W 165. rocznicę śmierci*. Złożyły się na nią referaty, które zostały wygłoszone podczas ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej w Bibliotece Uniwersyteckiej w 2012 r. Okazją do spotkań badaczy z różnych dziedzin była 165. rocznica śmierci Samuela Bogumiła Lindego, pierwszego dyrektora tej szacownej placówki.

Życie i bogata, wieloaspektowa działalność nietuzinkowej postaci, jaką był Linde, już wielokrotnie były tematem konferencji. Liczna jest również bibliografia opracowań poświęconych Lindemu, choć nie wszystkie sfery jego aktywności traktowane były dotąd równo przez badaczy. I właśnie na te mniej znane organizatorzy konferencji chcieli zwrócić uwagę. Przede wszystkim chodziło o uświadomienie obecnemu pokoleniu roli Lindego przy tworzeniu Biblioteki Uniwersytetu

Warszawskiego jako jej pierwszego dyrektora, tym bardziej że w tym roku (2016) przypada 200-lecie powstania warszawskiej uczelni. Przy okazji zwrócono uwagę na zasługi tego uczonego dla polskiego bibliotekarstwa. Kolejnym celem organizatorów konferencji było przypomnienie dokonań pedagogicznych Lindego, jego prac podejmowanych na polu oświaty i działalności w środowisku ewangelików polskich (*Od Redakcji*, s. 9–10).

Na omawiany tom pokonferencyjny składa się 17 referatów uzupełnionych trzema Aneksami, indeksem autorów i tablicami z ilustracjami. Zebrane artykuły nie zostały umieszczone w wyodrębnionych grupach tematycznych, ale ich analiza samoczynnie taki podział sugeruje.

Pierwszy blok stanowią trzy teksty, które mają charakter wprowadzający w epokę, w której przyszło żyć Lindemu i działać jako dyrektorowi i organizatorowi Biblioteki Publicznej. Zapoznają czytelnika ze zmienną sytuacją polityczną Warszawy w latach 1803–1847, czyli od chwili, gdy Linde przybył do miasta, by objąć posadę rektora Liceum Warszawskiego do jego śmierci. To zagadnienie przedstawił Andrzej Sołtan, skupiając się nie tylko na burzliwych losach politycznych miasta, ale przy okazji sygnalizując, jak w zmieniających się warunkach politycznych przedstawiały się: stan zaludnienia, sytuacja gospodarcza, budownictwo, funkcjonowanie administracji, oświata i nauka, ośrodki życia kulturalnego i ruch wydawniczy. Z kolei Jolanta Czerzniewska przybliżyła poglądy i działania Stanisława Kostki Potockiego, osoby bardzo bliskiej Lindemu z kilku powodów. Jako minister Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: WRiOP) był jednym z twórców uczelni warszawskiej i w momencie tworzenia Biblioteki Publicznej zwierzchnikiem Lindego. W zamieszczonym w tomie tekście autorka skoncentrowała się przede wszystkim na przedstawieniu koncepcji odrodzenia narodowego, realizowanej z wykorzystaniem systemu edukacji, którego częścią był Uniwersytet Warszawski jako „instytucja oświaty przechowująca wzory, zabytki i muzea” (s. 56). Linde podzielał stosunek ministra do starożytności i antykwaryzmu, dlatego w miarę możliwości, będąc dyrektorem Biblioteki dążył do gromadzenia starożytności narodowych, stanowiących dorobek umysłowy poprzednich pokoleń. Położenie bibliotek klasztornych na ziemiach polskich i w Europie po kasatach wielu zakonów omówił Krzysztof Migoń, wskazując na minusy i plusy zaistniałej sytuacji. Te pierwsze były dotkliwe dla samych bibliotek klasztornych i dość często wiązały się z dużymi stratami w zbiorach. Z drugiej strony sekularyzacja klasztorów na przełomie XVIII i XIX w. dała impuls do zmian w europejskim systemie książki, przyczyniając się, jak ujął to autor, do „kształtowania się nowego ładu bibliotecznego w wielu krajach europejskich” (s. 64).

Na ziemiach polskich aktywnym uczestnikiem tych zmian był między innymi pochodzący z Torunia Linde. Brał w nich udział chociażby jako dyrektor Biblioteki Publicznej. Jego działania na tym polu, począwszy od powierzenia Lindemu stanowiska dyrektora, poprzez zakres obowiązków i prowadzoną politykę kadrową, po kwestie związane z organizacją biblioteki i podejście Lindego do gromadzenia zbiorów (położenie nacisku na skompletowanie jak największego zbioru piśmiennictwa polskiego i Polski dotyczącego, nazwanego Biblioteką Polską, nawet kosz-

tem kupowania nowości) stały się tematem artykułu Mariana Ptaszyka, wybitnego znawcy życia i dokonań Lindego. Tekst ten otwiera drugi blok tematyczny, najobszerniejszy, poruszający kwestie, które, ogólnie określając, dotyczą działalności Lindego na polu bibliotekarskim, jego pracy z książką.

Kontynuację zasygnalizowanego w artykule M. Ptaszyka wątku tworzenia Biblioteki Polskiej przez Lindego znajdziemy w kolejnym artykule pióra Haliny Mieczkowskiej, która wykorzystując zachowane źródła (w tym: roczne sprawozdania przychodów i rozchodów zbiorów składane Komisji Rządowej WRiOP oraz protokoły z tzw. konferencji), przedstawiła jeden ze sposobów powiększania zasobów Biblioteki, jakim były zakupy, przy czym skoncentrowała uwagę na kupnie druków dawnych, opublikowanych głównie do końca XVII stulecia. Była to ta część zbiorów, na której Lindemu zależało szczególnie, chociażby ze wspomnianego wyżej powodu wydzielenia Biblioteki Polskiej, będącej namiastką ksiąźnicy narodowej. Poruszony w artykule temat pokazuje, że wbrew powszechnej opinii powiększanie księgozbioru o książki dawne nie odbywało się wyłącznie poprzez penetrowanie bibliotek skasowanych klasztorów. Przemyślane zakupy, czynione w wypadku tego fragmentu księgozbioru przede wszystkim na licznych aukcjach antykwarycznych, stanowiły jego istotne uzupełnienie. O tym, że nie były to pozycje przypadkowe, pokazała H. Mieczkowska na kilku wybranych przykładach starych druków znajdujących się obecnie w posiadaniu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Ich znaki proveniencyjne dowodzą, że stanowiły niegdyś część Biblioteki Publicznej i trafiły do niej w ramach zakupów zleconych przez Lindego.

Zagadnienie stosunku Lindego do książek, zwłaszcza do wydawnictw dawnych, jest tematem następnego tekstu zamieszczonego w omawianej publikacji. Jego autorka, Maria Cubrzyńska-Leonarczyk na tle ówczesnej sytuacji bibliotek klasztornych pisze o wykorzystaniu przez Lindego kolekcji klasztornych w tworzonej Bibliotece Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim. Zastanawia się przy tym, czy można go nazwać bibliofilem, ale w rozumieniu tego słowa przez jemu współczesnych i z uwzględnieniem ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej.

W pewnym sensie podsumowaniem bibliotecznej działalności Lindego jest artykuł Anny Żbikowskiej-Migoń *Samuel Bogumił Linde jako bibliotekarz i bibliograf na tle swojej epoki*. Podjęto w nim próbę przybliżenia i niełatwego ocenienia aktywności Lindego jako bibliotekarza oraz podejmowanych przez tego uczonego prac na polu bibliografii, przede wszystkim nad polską bibliografią retrospektywną.

Dalsze zamieszczone w omawianej książce teksty dotyczą już innych sfer bogatej działalności Lindego. Nie zabrakło też jednego wystąpienia o najbardziej znanym jego osiągnięciu, jakim był *Słownik języka polskiego*. Wspomina o nim Stanisław Dubisz, wskazując w zwięzłym tekście na nowatorstwo tego wydawnictwa, na jego plusey i mankamenty. Pokazuje też, jaki wpływ miał *Słownik* na rozwój kariery naukowej uczonego. Z kolei w artykułach Wojciecha Kriegseisena i Włodzimierza Nasta zostało zarysowane mniej znane zagadnienie z życia Lindego, mianowicie jego działalność i zaangażowanie w Kościele Ewangelicko-Augsburskim. Linde od 1813 do 1819 r. był prezesem Kolegium Warszawskiego

Zboru Ewangelicko-Augsburskiego. Wraz z Karolem Bogumiłem Diehlem, pastorem zboru ewangelicko-reformowanego, doprowadził do powołania Generalnego Konsystorza Wyzwań Ewangelickich, dającego pole do wspólnych działań ewangelików w Królestwie Polskim. Szczególnie ciekawie o Lindem jako działaczu ewangelickim pisze W. Kriegseisen, gdyż podkreśla, że owa działalność może być kluczem do zrozumienia motywacji niektórych jego lojalistycznych wyborów, podejmowanych w latach 20 i 30. XIX w. Autor polemizuje jeszcze z informacją występującą w wielu biografiach poświęconych Lindemu o jego udziale w zamieszkach, do których doszło w Warszawie 28 czerwca 1794 r.

Również dwa artykuły poświęcone zostały aktywności Lindego w życiu publicznym, w tym politycznym. W pierwszym Zbigniew Olczak nawiązuje częściowo do kwestii lojalizmu w postawie Lindego, poruszonej poprzednio w wystąpieniu W. Kriegseisena. Pokazuje niejednoznacznie oceniane i budzące czasami kontrowersje kontakty Lindego z Rosjanami i szukanie w tym środowisku środków potrzebnych do realizacji jego przedsięwzięć naukowych. Widzimy tu, jak polityka wkraczała w jego pracę naukową. O czynnym udziale Lindego w życiu politycznym możemy przeczytać w opracowaniu Pawła Dubera. Działalność Lindego jako deputowanego w Sejmie Królestwa Polskiego w 1818 i 1820 r., która była tematem jego wystąpienia, jest jedną z mniej znanych aktywności urodzonego w Toruniu uczonego. Jak wynika z dokonanej analizy prac Sejmu w tych dwóch latach, Linde nie należał do najbardziej aktywnych deputowanych, a swoimi działaniami wspierał politykę prowadzoną przez ówczesne władze Królestwa Polskiego.

Inne, ważne pole aktywności zawodowej Lindego i dość dobrze znane, to praca na polu edukacji. To zagadnienie przypomniała Irena Szybiak, pokazując Lindego nie tylko jako organizatora i rektora Liceum Warszawskiego, szkoły o bardzo ambitnym programie nauczania, lecz także jako osobę, która była zaangażowana w prace różnych instytucji oświatowych i pozostawiła po sobie także dorobek pisarski z zakresu pedagogiki.

Kolejne referaty wygłoszone na konferencji i zamieszczone w omawianym tomie dotyczą spuścizny pozostawionej przez uczonego. Jest ona obecnie przechowywana w kilku bibliotekach i w większości jest dość dobrze znana i wykorzystywana przez badaczy. W książce zostały przybliżone dwa takie zbiory: z Biblioteki Jagiellońskiej, przekazany przez córkę Lindego, Ludwikę z Lindów Górecką w 1872 r. (krótko scharakteryzowany tu przez Ewę Malicką) i z Ossolineum. Ten drugi przedstawiła Hanna Kulesza, zwracając uwagę zarówno na dokumenty, które obecnie znajdują się we Wrocławiu, jak i na inwentarze, zestawienia bibliograficzne, korespondencję i fragmenty różnych jego prac, które przechowywane są w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka. W ostatnich latach dostęp do części lwowskiej spuścizny Lindego jest znacznie ułatwiony, można z niego korzystać także we Wrocławiu dzięki podjętej akcji digitalizacji pozostałych we Lwowie rękopisów.

W końcowej części tomu pokonferencyjnego znajdujemy dwa teksty, których autorki zebrały informacje o różnych sposobach upamiętnienia Lindego i jego bogatej działalności. Najpierw Małgorzata Łazicka skoncentrowała się na omówieniu

i spisaniu w Aneksie wszelkich przedstawień ikonograficznych uczonego: rzeźb, medali, rycin, rysunków, obrazów i miniatur, a następnie Emilia Słomianowska-Kamińska opisała najważniejsze sposoby honorowania zasług Lindego: za życia uczonego i kultywowania pamięci o nim po jego śmierci.

Konferencji towarzyszyło kilka wydarzeń okolicznościowych (m.in. wystawy, koncert muzyki sakralnej). Informują o nich trzy dokumentujące je Aneksy.

Książka została bardzo starannie przygotowana pod względem merytorycznym i nienagannie wydana, gdyż zadbano również o odpowiednią szatę graficzną. Dopełnieniem publikacji są bowiem 54 kolorowe ilustracje doskonale korespondujące z kilkoma tekstami zamieszczonymi w końcowej jej części (opisującymi spuściznę po Lindem w Bibliotece Jagiellońskiej i Ossolineum oraz przedstawiającymi ikonografię Lindego i sposoby upamiętniania jego życia i dokonań) i z Aneksami. Szkoda jedynie, że nie zasygnalizowano tego przy konkretnych tekstach, odsyłając czytelnika do warstwy ilustracyjnej.

Publikacja jest godna polecenia z kilku powodów. Referaty w niej zaprezentowane dotyczą różnych pól działalności uczonego urodzonego w Toruniu. Ze względu na organizatora konferencji i powody jej przeprowadzenia, nie dziwi, że najwięcej tekstów tematycznie nawiązywało do pracy Lindego na polu bibliotekarskim. Pozostałe ważne sfery jego aktywności: naukowa, oświatowa i pedagogiczna, społeczna, a także polityczna i kościelna zostały tu również zaakcentowane, większy nacisk, i słusznie, położono na te mniej znane (Linde jako działacz polityczny i religijny), inne mamy tutaj chociaż symbolicznie przypomniane. Dlatego najbardziej znanemu dziełu Lindego, *Słownikowi języka polskiego*, został poświęcony tylko jeden tekst o charakterze podsumowującym. Ważnym posunięciem było przedstawienie Lindego na tle epoki, w której żył i działał. Stąd artykulom zawierającym analizę jego dokonań lub podsumowującym owe osiągnięcia towarzyszy kilka tekstów charakteryzujących pierwszą połowę XIX stulecia: opisujących skomplikowane uwarunkowania polityczne, ludzi, z którymi współpracował, czy położenie bibliotek klasztornych. Znajomość tych spraw, a także sytuacji osobistej Lindego lepiej pozwala zrozumieć wybory dokonywane przez tego uczonego, co pomaga zrewidować opinie niektórych badaczy na ten temat.

Iwona Imańska

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Institute of Information Science and Book Studies,
Nicolaus Copernicus University in Toruń
Institut für Informations- und Buchwissenschaft,
Nikolaus-Kopernikus-Universität Toruń
e-mail: Iwona.Imanska@umk.pl

Nadesłany: 28 IV 2016

Nadesłany po poprawkach recenzyjnych: 16 VIII 2016

Zaakceptowany: 9 IX 2016